

KLASİK FARS ŞİİRİNDE BİNÂĞUŞ

Güneş Muhip Özyurt*

Öz

Bu çalışmada Klasik Fars şiirinde maşuğun güzellik unsurlarından birisi olarak ele alınan “binâgûş” sözcüğü üzerinde durulacaktır. Binâgûş, sözlüklerde sıklıkla “kulak memesi” ve “kulak tozu” manası verilmiş bir kelimedir ve Türk edebiyatına da geçmiştir. Fars şiirinde maşuğun beyaz teninden hareketle binâgûş gümüş, fildişi ve kâfur gibi beyaz renkli nesneler ile güneş ve ay gibi gökcisimlerine benzetilmiştir. Bu tür nesneler arasında en çok gümüş öne çıkmıştır. Çiçekler de güzel renkleri ve kokuları bakımından binâgûşun teşbih edildiği nesneler arasındadır. Sebki-hindî şairleri ise binâgûş ile sabah kavramını birleştirip “şubh-ı binâgûş” biçiminde bir terkip üretmişler ve binâgûşun beyaz rengini vurgulamaya devam etmişlerdir. Şiirde binâgûşla birlikte zikredilen güzellik unsurlarından başlıcaları kaş, zülüf, ben ve ayva tüyüdür. Bunlar ekseriyetle siyah renklerinden ötürü binâgûşla tezat oluşturan unsurlardır. Birçok şair, maşuğun binâgûşunun ayva tüyleriyle kaplandığını ve renginin koyulaştığını dile getirmiştir. Bazı beyitlerde binâgûştaki ayva tüyü maşuğu daha güzel hale getirmektedir. Ancak, çoğu defa şairler binâgûşu kararttığı için ayva tüyünün çıkmasından şikayetçi olmuşlardır. Binâgûşla bağlantılı diğer bazı mefhumlar ise binâgûşa ter ve gözyaşının akması, binâgûş üzerindeki beyaz saçlar ve binâgûş üzerindeki küpedir. Bütün bu bulgular ışığında binâgûş için “kulak memesi” ve “kulak tozu” manalarının yeterli olmadığı ve yanak, şakak veya yüzün yan tarafı manalarının da değerlendirilmeye alınmasının faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik fars şiiri, binâgûş, fars edebiyatı, maşuk, güzellik unsurları.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: gmozyurt@aybu.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-9636-9424>

Makale Bilgileri

Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 08.01.2025

Kabul Tarihi: 31.03.2025

Yayın Tarihi: 27.06.2025

Hakem Sayısı: İki Dış Hakem

Finansman: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Beyan: Bu çalışma herhangi bir tez ya da sempozyum bildirisi esas alınarak hazırlanmamış özgün bir çalışmadır.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Lisans: CC BY-NC 4.0

DOI: 10.32330/nusha.1615743

Atıf Bilgisi: Özyurt, G. M. (2025). KLASİK FARS ŞİİRİNDE BİNÂĞUŞ. Nüsha, 25(60), 77-108.

Benagush in Classical Persian Poetry

Güneş Muhip Özyurt**

Abstract

The purpose of this paper is to shed light on the meaning and use of the word “benagush” as one of the elements of beauty of the beloved in Classical Persian poetry. In dictionaries, benagush is frequently defined as “earlobe” or “the back of the ear”. The word benagush is also mentioned in Classical Turkish poetry. In Persian poetry, based on the perceived white color of the beloved’s skin, benagush is compared to white substances such as silver, ivory and camphor, in addition to heavenly bodies such the sun and the moon. Silver stands out as the most used simile for benagush. Flowers are also compared to benagush because of their beautiful colors and odors. The poets of Indian Style combined benagush with the concept of morning, creating the special phrase “morning of benagush”, which further stresses the white color of benagush. In poetry, eyebrow, mole, hairlock and fuzzy facial hair are other parts of the beloved’s face that are often mentioned together with benagush. They are usually in contrast with benagush because of their black color. Fuzzy facial hair is the one most often paired with benagush in poetry. Several poets maintain that benagush gets covered in fuzzy hair and, as a result, its color becomes darker. In some couplets, fuzzy hair is said to make the benagush even more beautiful. However, in most cases, the poets complain about the appearance of fuzzy hair because it darkens the color of benagush. Other ideas associated with benagush are sweat and tears dropping on benagush, white hair on benagush and earring on the benagush. Based on all these findings, it is concluded that the definitions of “earlobe” or “the back of the ear” are not sufficient for benagush and additional meanings such as cheek, temple and the side of the face should also be taken into consideration.

Keywords: *Classical persian poetry, persian literature, benagush, beloved, descriptions of beauty.*

** Assistant Professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Oriental Languages and Literatures, Division of Persian Language and Literature, e-mail: gmozyurt@aybu.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-9636-9424>

Article Info

Type: Research article

Date Submitted: 08.01.2025

Date Accepted: 31.03.2025

Date Published: 27.06.2025

Reviewers: Two External

Grant Support: No funds, grants, or other support was received.

Ethical Statement: This study is an original study that was not prepared based on any thesis or symposium paper.

Conflicts of Interest: No conflict of interest declared.

Licence: CC BY-NC 4.0

DOI: 10.32330/nusha.1615743

Citation Information: Özyurt, G. M. (2025). KLASİK FARS ŞİİRİNDE BİNÂĞUŞ. Nüsha, 25(60), 77-108.

Giriş

Klasik Fars şiirinin merkezinde maşuk karakteri vardır. Şairler maşuğa belli bazı fiziki ve ruhi vasıflar yakıştırmışlar ve bu vasıfları kalıplaşmış teşbih ve istiareler yardımıyla tarif etmişlerdir. Hususen gazel türü şiirde, maşuğun güzelliğinin aksettği beden aksamıyla alakalı tasvir ve hayaller geniş yer tutmaktadır. Bundan ötürü, maşuğun güzellik unsurlarının ne anlama geldiğinin ve şiirde nasıl ele alındığının doğru biçimde bilinmesi klasik Fars şiirinin anlaşılması açısından ehemmiyet arz etmektedir. Nitekim, bu sahada çeşitli araştırmalar yapılmış olup maşuğun çoğu güzellik unsurunun manası, şiirdeki hususiyetleri ve hangi nesnelere benzetildiğine dair detaylı malumat mevcuttur. Ancak; zülûf, dudak, çehre, kaş ve göz gibi çok sık zikredilen uzuvlar dışında kalan bazı güzellik unsurlarının gerekli alakayı görmediğini belirtmek lazımdır. Üzerinde yeterince durulmamış bu güzellik unsurlarından birisi binâgûştur. Maşuğun bu uzvunun hususiyetleri ve ne tür teşbihlere konu olduğu henüz bir bütün halinde ortaya konmamıştır. Üstelik, sözlükler ve çeviriler tarandığında binâgûş sözcüğünün manasının dahi tam olarak belli olmadığı anlaşılmaktadır.

Mevcut çalışmamızda Klasik Fars şairlerinin binâgûştan bahsettikleri beyitlerin tahlil edilmesi suretiyle bu güzellik unsuruyla alakalı iphamların aydınlatılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, ilk olarak binâgûş sözcüğüne sözlüklerde ve çevirilerde verilen manalara temas edilmiştir. Ardından binâgûşun şiirde ne tür nesnelere benzetildiği; hangi bağlamda ve hangi güzellik unsurlarıyla birlikte anıldığı incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise binâgûşun öne çıkan hususiyetleri ve maşuğun hangi güzellik unsuruna denk geldiğine dair elde edilen çıkarımlar hülasa edilmiştir.

Kaynaklarda Binâgûş Sözcüğüne Verilen Manalar

Binâgûş sözcüğü için Luğatnâme-yi Dihhuda'da (Dihhuda, 1377, s. 5009) izar (yüzün yan kısmı), şakak, kulak memesi ve kulak arkası; Ferheng-i Mu'in'de (Mu'in, 1381, s. 285) kulak memesi, şakak ve kulak arkası; Ferheng-i 'Amîd'de ise ('Amîd, 2002, s. 281) kulak arkası, kulak kökü ve kulak dibi manaları verilmiştir. Günümüzde halen temel kaynak vasfını koruyan Steingass'ın Farsça-İngilizce sözlüğünde binâgûş, "the cavity behind the ear or the lower part of the ear" (kulak arkasındaki boşluk veya kulağın aşağı kısmı) diye tanımlanmıştır (Steingass, 1963, s. 201). Ancak Steingass, sözlüğünün başka yerlerinde "semen-bunâgûş" ibaresini "with ears of jessamine hue" (yasemin rengi kulaklı) (Steingass, 1963, s. 697), "sîm-bunâgûş" ibaresini ise "with ear-lobes like silver" (gümüş gibi kulak memeleri olan) (Steingass, 1963, s. 718) diye tercüme etmek suretiyle bunâgûşa kulak memesi ve kulak anlamlarını da yüklemiştir.

16. yüzyılda Ahmed el-Bardaḥî'nin telif ettiğini Câmî'ul-Fârîs'te binâgûşun Türkçe karşılığı “kulak dibi” olarak kaydedilmiştir (el-Bardaḥî, 2006, s. 56). Yirminci yüzyılın ilk yarısında Farsça öğretimi sahasında mühim katkıları olan Ziyâ Şükûn, sözlüğünde binâgûşa kulak tozu ve küpe takılan yer yani kulak memesi manalarını vermekle birlikte kulak memesi manasının şüpheli olduğunu belirtmiştir (Şükûn, 1944, s. 360-361). Konya yüksek İslam Enstitüsü'nde Farsça öğretmenliği yapmış olan Arif Etik ise “kulak tozu” karşılığını tercih etmiştir (Etik, 1968, s. 82). Mehmet Kanar da binâgûş için “kulak tozu” ve “kulak ardı” karşılıklarını vermiştir (Kanar, 2013, s. 318).

Binâgûş Türkçe'ye de geçerek manzum edebiyatta kullanılmış ve Osmanlı Türkçesi sözlüklerine girmiş bir kelimedir. Muallim Nâci'nin lûgatında binâgûş için “kulak tozu” (Nâci, 2019, s. 115); Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'sinde “kulak tozu” ve “kulağın aşağı sarkan yumuşak kısmı ki küpe asılan yerdir” (Sâmî, 1317, s. 303), Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'inde ise “kulak memesi” ve “kulak tozu” (Devellioğlu, 2007, s. 107) tanımları yer almaktadır. Osmanlı Türkçesi kelimelerini de ihtiva eden Redhouse sözlüğünde “lobe of the ear” (kulak memesi) ve “ridge of the mastoid bone” (mastoid kemiğinin çıkıntısı) şeklinde tarif edilmiştir (Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük, 1983, s. 207). Klasik Türk edebiyatı şairleri üzerine yapılmış divan tahlili çalışmalarında da binâgûşa “kulak memesi” (Tolasa, 2001, 277-278; Kurnaz, 2012, 186), hatta doğrudan “kulak” manası verilmiştir (Sefercioğlu, 2001, 223; Çavuşoğlu, 1971, 189).

Metin içinde geçen binâgûş sözcüğünün nasıl tercüme edildiğini incelemek de bu sözcüğüne isnat edilen manalar hakkında fikir verici niteliktedir. Hâfız Divanı'nda geçen ve binâgûş sözcüğünü ihtiva eden aşağıdaki beyit, birçok defa tercüme edilmiş olması bakımından uygun bir örnektir:

بیرد از من قرار و طاقت و هوش بت سنگین دل سیمین بنا گوش
(Hâfız, 1381, s. 444)

*Huzur, güç ve akli benden aldı,
Taş kalpli, gümüş binâgûşlu güzel.*

Sûdî-yi Bosnevî (ö. 1599?) Hâfız Divanı Şerhi'nde mevzubahis beyitte geçen “binâgûş” sözcüğü için “kulak tozu” karşılığını vermiştir (Bosnevî, 2020, s. 1749). Beyitteki “sîmîn binâgûş” ibaresini Abdülbâki Gölpınarlı “kulak memeleri yasemin gibi latif” (Şirazî, 2011, s. 299), Hicabi Kırlangıç ise “gümüş tenli” (Kırlangıç, 2013, s. 283), diye tercüme etmiştir. Herman Bicknell'in en eskilerden biri olmasına rağmen bugün de ehemmiyetini koruyan İngilizce Hâfız çevirisinde “silver ear-lobes” (gümüş kulak memeleri) karşılığı yer almaktadır (Bicknell, 1875, s.178). Hâfız'ı büyük ölçüde motamot bir üslupla çevirdiği kabul edilen H. W. Clarke da “silvern lobe of ear” (gümüştan kulak

memesi) şeklinde bir tercümeyle tercih etmiştir (Hâfız-i-Shîrâzî, 1891, s. 560). Modern Hâfız tercümanlarından Reza Saberi ise “silvery-necked” (gümüşten boyunlu) (Saberi, 1995, s. 215) ifadesini kullanmıştır.

Binâgûş sözcüğü için kaynaklarda verilen mana ve tarifler topluca değerlendirildiğinde en sık görülen tanımın “kulak memesi” olduğu, bunu hususen Osmanlı Türkçesi kaynaklarında ve Farsça-Türkçe sözlüklerde “kulak tozu” tabirinin takip ettiği görülmektedir. Gerek çevirilerde gerek sözlüklerde binâgûş için daha açıklayıcı karşılıklar sunma arayışı da yer yer göze çarpmaktadır. Dihhuda ve Mu‘în sözlüklerinde yer alan şakak ve izar tanımları bu açıdan dikkat çekicidir. Bu çalışmada da Farsça şiirde geçen binâgûşun en uygun karşılığı olarak şakak, izar ve yanak gibi yüzün yan kısmını ifade eden kelimeler önerilecektir. Ancak, bu önerilerin temellendirilmesi için öncelikle çalışma dahilindeki örnek beyitlerin tahlil edilmesi gereklidir. Bu esnada anlam karmaşasına yol açmamak ve okuyucunun sözcüğün şiirde nasıl kullanıldığını daha açık gözlemleyebilmesi amacıyla ele alınan örnek beyitlerin Türkçe çevirilerinde binâgûş sözcüğü aynen korunmuştur. Nitekim daha önce de belirtildiği üzere binâgûş; Türkçe şiirde ve Türkçe sözlüklerde geçen bir kelimedir.

Binâgûşun Teşbih Edildiği Nesneler

Klasik Fars şiirinde maşuğun vücut aksamından her biri belli canlı veya cansız varlıklara benzetilmiştir. Bu benzetmelere bakarak şairlerin maşuğun vücut aksamını nasıl hayal ettiğini anlamak mümkündür. Mesela dudağın lal taşına ve mîm harfine benzetilmesi şairlerin muhayyilesinde bu uzvun daima ufak, yuvarlak ve kırmızı renkli olduğunu gösterir. Zülûf ise siyah, hoş kokulu ve kıvrımlı olarak hayal edildiği için miske ve cîm harfine benzetilmiştir. Binâgûşun teşbih edildiği nesnelere baktığımızda ise onun en mühim vasfı olarak parlak, göz alıcı ve beyaz bir renge sahip olduğunu görürüz. Zira, şairler binâgûşu en çok beyaz ve parlak nesnelere ve yine aynı hususiyeti gösteren gök cisimlerine benzetmişlerdir. Binâgûşun çok teşbih edildiği bir başka varlık kategorisi ise çiçeklerdir. Bunlar dışında bazı nadir ve münferit teşbihlerde mevcuttur. Çalışmamızın bu bölümünde söz konusu teşbihler ilgili başlıklar altında incelenecektir.

Beyaz ve Parlak Nesneler

Bu gruba gümüş, fildişi ve kâfur gibi doğadan elde edilen değerli mamuller yanında nadir bir teşbih olarak Hz. Musa’nın parlayan eli (Yed-i Beyzâ) dahildir.

Gümüş

Klasik Fars şiirinde binâgûş en çok gümüşe benzetilmiştir. Dudak ve lal taşı arasındaki sıkı anlam bağlantısına benzer bir bağı şairler, binâgûşla gümüş arasında kurmuşlardır. Gümüşün parlak ve açık renginin şairlerin hayalinde maşuğun beyaz tenini andırması, bu teşbihe dayanak sağlamış olmalıdır. Gümüş bünaguşlu anlamına gelen “sîm-binâgûş” ve “sîmîn-binâgûş” ibareleri şiirde maşuğu tasvir etmek için kullanılmış, hatta bazen doğrudan maşuk anlamına gelmiştir:

آن حور زره پوش و بت سیم بناگوش آن سرو خرامنده و خورشید درخشان
(Kātrān-ı Tebrîzî, 1362, s. 310)

*O zırh giymiş huri ve gümüş binâgûşlu güzel!
O salınarak yürüyen servi ve parlak güneş!*

ز جنع و لعلت ای سیمین بناگوش دلم پر نیش گشت و طبع پر نوش
(Senâî, 1388, s. 911)

*Ey gümüş binâgûşlu! Senin cez taşı (gibi gözünden) ve lal taşı (gibi dudağından)
Gönlüm acı doldu, huyum ise tatlılaştı.*

Senâî'nin yukarıdaki beytinde gümüşle birlikte değerli taşlara yer vermesi bir tenasüp sanatı örneği sayılabilir. Nitekim, başka şairler de binâgûşu gümüşe teşbih ettikleri beyitlerde zaman zaman maden ve taş cinsinden doğa unsurlarını zikrederek tenasüp sanatı yapmışlardır. Mesela, Ferruḥî-yi Sîstânî (ö. 1037-38?) gümüş binâgûşu gören aşığın üzüntüden yüzünün sararmasını altın benzetmesiyle anlatmıştır:

از بناگوش تو سیم آمد و زر از رخ من ای پسر زین سپس از دزد بود ما را بیم
(Feruḥî-yi Sîstânî, 1335, s. 243)

*Senin binâgûşundan gümüş hasıl oldu ve benim çehremden altın.
Ey oğlan! Bundan sonra bizim korkumuz hırsızdandır!*

Ferîdüddin-i 'Atṭâr da binâgûşun güzelliği karşısında güneşin altın gibi sarardığını dile getirmiştir:

از تخته سیمیش یعنی که بناگوشش خورشید خجل گشته رخساره چو زر کرده
(‘Atṭâr-ı Nîşâbüî, 1341, s. 538)

*Onun gümüş parçasından yani binâgûşundan,
Güneş utandı ve yüzünü altın gibi sararttı,*

‘Am‘ak-ı Buḥârî ve Nîzâmî-yi Gencevî ise “gümüş binâgûşlu” ve “taş kalpli” diye tasvir ettikleri güzel için put anlamına gelen “but” ve “sanem” tabirlerini kullanarak güçlü bir tenasüp sanatı ortaya koymuşlardır. Zira, put da taştan ve gümüş gibi madenlerden yapılabilen bir nesne olduğu için zikredilen diğer unsurlarla alakalıdır:

دوش آن صنم سنگدل سیم بنا گوش آمد بر من تنگ دل و خسته و مدهوش
(‘Am ‘aḡ-ı Buḥârî, 1339, s. 172)

*Dün o taş kalpli, gümüş binâgûşlu güzel (put),
Üzgün, bitap ve şaşkın halde yanıma geldi.*

پری پیکر نگار پر نیان پوش بت سنگین دل سیمین بنا گوش
(Nizâmî-yi Gencevî, 1335, s. 260)

*İpek giysili, peri endamlı güzel
Taş kalpli, gümüş binâgûşlu güzel (put)*

Klasik Fars şairleri umumiyetle ‘ârız, ‘izâr, zûkn ve zinḥidân gibi yüzün çeşitli bölümlerine denk gelen güzellik unsurlarını gümüşe benzetmişlerdir. Binâgûşun da sıklıkla gümüşe teşbih edilmesi şairlerin bu sözcükle kulağın değil de yüzün bir bölümünü ifade ettiklerini düşündürmektedir.

Fildişi

Fildişi; beyaz renkli, işlendiğinde parlak bir görünüm kazanan, değerli bir mamuldür. Binâgûş beyazlığından dolayı, gümüşe teşbihi kadar yaygın olmamakla birlikte, fildişine de benzetilmiştir:

خطش عنبر آگین بنا گوش عاج به سر بر ز یاقوت و پیروزه تاج
(Îrânşân b. Ebî'l-Ḥayr, 1377, s. 332)

*Ayva tüyleri amberle meşbu, binâgûşu fildişi,
Başının üzerinde yakut ve firuzeden bir taç,*

برگرد بنا گوش چو عاجش خط مشکین چون دایره کز شب بکشی گرد نهاری
(Senâî, 1388, s. 630)

*Fildişi gibi binâgûşunun etrafında miskten ayva tüyü,
Gündüzün etrafına geceden bir daire çizmişsin gibi,*

افکند کمند مشک بر عاج یعنی که نغوله بر بنا گوش
(Nizârî-yi Kuhistânî, 1371a, s. 1309)

*Fildişi üzerine miskten kement atar,
Yani binâgûş üzerine zülüf (atar),*

Kâfur

Kâfur; beyaz renkli ve hoş kokulu bir maddedir. Bu yüzden binâgûşun kâfura teşbihi hem hem görme hem de koku duyusuna hitap eden cinstendir:

خورشید نماینده بتی ماه جبینی کافور بنا گوش مهی مشک عذاری
(Senâî, 1388, s. 630)

*Güneş görünüşlü ay alınlı bir güzelsin!
Kâfur binâgûşlu misk yanaklı bir aysın!*

می خواه از آن صنم که بناگوش و زلف او کافور مشک پرور و مشک مسلسلست
(Mu'izzî, 1362, s. 101)

*Binâgûşu ve zülfü; misk büyüten kâfur ve,
Zincir halinde misk olan o güzelden bade iste,*

بر بنا گوش چو صبحش زلف همچون شام من او گویا کافور دارد زیر مشک چین نهان
(İbn Yemîn, 1344, s. 274)

*Gündüz gibi binâgûşunun üzerinde benim gecem gibi karanlık zülfü,
Sanki altında kâfur saklayan kıvrık misktir,*

Yed-i Beyzâ

Hız. Musa'nın bir mucize olarak beyaz ışık saçan eline yed-i beyzâ denir. Binâgûşun yed-i beyzâya teşbihinin örnekleri nadirdir ama parlamasıyla öne çıkan bir nesne olması bakımından yed-i beyzâ, binâgûşun göz alıcı niteliğini aksettiren güçlü bir teşbih unsurudur:

زلف تو بر بنا گوش ثعبان و دست موسی خال تو بر زرخدان هاروت و چاه بابل
(Kemâleddîn İsmâ'il-i İşfahânî, 1348, s. 97)

*Binâgûş üzerinde senin zülfün yılan ve Musa'nın eli (gibi),
Çene çukuru üzerinde benin Hârût ve çâh-ı Bâbil (gibi),*

ای نسیم سر زلفت دم جانبخش مسیح وی بنا گوش چو سیمت ید بیضای کلیم
(İbn Yemîn, 1344, s. 266)

*Ey zülfünün ucunun hoş kokusu Mesih'in can veren nefesi (gibi olan),
Ve gümüş gibi binâgûşu Kelîm'in yed-i beyzâsı (gibi olan),*

Gökcisimleri

Gökcisimleri çoğunlukla beyaza yakın renkte ışık saçan nesnelerdir. Şairlerin binâgûşu güneşe, aya, mehtaba ve nadiren de zühreye benzetmiş olmaları hem beyaz rengini hem de şairlerin dikkatini çeken bir güzellik unsuru olduğunu göstermektedir.

Güneş

Güneş, gökcisimlerinin en büyük ve parlak olanıdır. Binâgûşun güneşe benzetilmesi, ilk bakışta fark edilen güzellik unsurlarından biri olduğuna işaret etmektedir.

بی چشم نیم خواب و بناگوش چون خورت خواجه ز خواب فارغ و سیر از خور آمده

(Hâcû-yi Kirmânî, 1369, s. 758)

*Senin mahmur gözün ve güneş gibi binâgûşun olmayınca,
Hâcû uykudan uzak ve yemeğe isteksiz hale geldi,*

ترک خنجرکش لشکر شکن ترلک پوش بت خورشید بناگوش و مه دردی نوش

(Hâcû-yi Kirmânî, 1369, s. 283)

*Hançer çeken Türk! orduları bozan keçe giysili cengâver!
Güneş binâgûşlu güzel! Tortulu (şarap) içen ay!*

چنین قیامت و قامت ندیده‌ام همه عمر تو سرو یا بدنی شمس یا بناگوشی

(Sa'dî, 1385, s. 892)

*Böyle kıyamet gibi kamet görmedim ömrümce.
Sen servi misin yoksa beden mi? Güneş misin yoksa binâgûş mu?*

Ay

Ay, gece gözyüzüne bakıldığında ilk olarak göze çarpan ışık kaynağıdır. Şiirde en çok maşuğun yüzü aya benzetilmiştir. Şairlerin binâgûşu da ayla mukayese ettiği görülmektedir:

از شرم بنا گوش تو در گوشه نشیند گر ماه بیند که تو در گوشه بامی

(Evhadî, 1340, s. 399)

*Eğer ay senin damın köşesinde olduğu görürse,
Senin binâgûşundan utanarak bir köşede oturur.*

مه را به بنا گوش تو نسبت کردم زنه‌ار که این سخن به گوش تو رسد

(Evhâduddîn-i Kirmânî, 1366, s. 318)

*Ayı senin binâgûşunla kıyasladım.
Aman ha! Bu laf senin kulağına gitmesin!*

آب حیوانست یا گفتار خواجه یا شکر ماه تابانست یا گل یا بنا گوش شما

(Hâcû-yi Kirmânî, 1369, s. 178)

*Ha âb-ı hayât ha Hâcû'nun sözü ha şeker!
Ha parlayan ay ha gül ha sizin binâgûşunuz!*

Mehtap

Mehtap, ay ışığa anlamına geldiği için; şairlerin aya benzetilen güzellik unsurlarını mehtaba benzettikleri de olmuştur:

ماهتابستش بناگوش و خطش سنبل بود آفتابستش رخ و بالاش سرو جویبار

(Unşurî-yi Belhî, 1363, s. 117)

*Onun binâgûşu mehtap, ayva tüyü ise sümbüldür.
Yüzü güneş, endamı ise nehir (kenarında yetişmiş) servidir.*

دل عشاق و سر زلف و بناگوش تو هست کاروانی و شب تیره و خوش مهتابی
(‘Azud-ı Yezdî, 1366, s. 185)

*Aşıkların kalbi, zülfün ucu ve senin binâgûşun;
Bir kervan, karanlık gece ve hoş bir mehtaptır.*

Zühre

Zühre, Venüs gezegenidir. Şiirde, sihirbaz melek Hârût ile birlikte anılmıştır. Zühre, bir gökcismi olmasına binaen maşuğun yüz ve yanak gibi uzuvlarına, Hârût ise ben ve zülûf gibi aşığı büyüleyen unsurlara benzetilmiştir. Mu‘izzî’nin aşağıdaki beytinde de böyle bir mana vardır:

حلقه شدست بر دو بناگوش او دو زلف گویی که بر دو زهره دو هاروت ساحرست
(Mu‘izzî, 1362, s. 121)

*Onun iki binâgûşu üzerinde iki zülüf halka olmuş,
Sanki iki Zühre üzerinde iki sihirbaz Hârût,*

Çiçekler

Çiçekler hem görüntü hem koku açısından güzellik timsali varlıklardır. Bu yüzden Fars şairleri maşuğu tasvir ederken çiçek teşbihlerini yoğun şekilde kullanmışlar, diğer güzellik unsurları yanında binâgûşu da çeşitli çiçeklere benzetmişlerdir.

Yasemin

Fars şairlerinin binâgûşu gümüşten sonra en çok teşbih ettikleri nesne yasemindir. Yaseminin beyaz rengi ve hoş kokusu tanınmış bir çiçek olması bu teşbihi uygun ve çok yönlü kılmaktadır. Şairler binâgûşu yaseminle kıyasladıkları zaman, umumiyetle başka çiçekleri ve misk gibi başka güzel kokulu mamülleri de zikretmişlerdir. Söz gelimi aşağıdaki beyitlerde zülûf binâgûşu rengiyle tezat oluşturacak şekilde koyu renkli misk olarak hayal edilmiş; gül ve sümbül gibi başka çiçekler de devreye girmiştir:

رخسار و قد و زلف و بناگوش یار من ماهست بر صنوبر و مشکست بر سمن
(Ezraî-yi Herevî, 1336, s. 62)

*Çehresi ve endamı ve zülfü ve binâgûşu yârimin,
Aydır ve çam ağacıdır ve üzerinde misk olan yasemin,*

رخسار گلست و بناگوش تو سمن گل در میان دام و سمن زیر چنبرست
(Mu‘izzî, 1362, s. 126)

*Çehre(n) güldür ve binâgûşun yasemin,
Gül tuzağın ortasında ve yasemin miskin altındadır,*

رخسار گلست و بناگوش تو سمن گل در میان دام و سمن زیر چنبرست

(İbn Yemîn, 1344, s. 266)

*Gümüş gibi binâgûşunun bir yanında miskten zülûf,
Yasemin üzerinde yaş sümbülden cîm halkası gibidir,*

Gül

Binâgûşun benzetildiği diğer bir çiçek de güldür ama bu teşbih yasemin kadar yaygın değildir. Sa'dî ve Kemâl-ı Hücendî maşuğun binâgûşunun gülden çok daha etkileyici olduğu öne sürmüşlerdir:

نگذرد یاد گل و سنبلم اندر خاطر تا به خاطر بود آن زلف و بناگوش مرا
(Sa'dî, 1385, s. 532)

*Gül ve sümbülün hatırası gönlüme düşmez,
Zülûf ve binâgûş benim gönlümde oldukça,*

می خواست گل که خود را مالد بر آن بناگوش آن شوخ بی ادب را بایست گوشمالی
(Kemâl-ı Hücendî, 1372, s. 353)

*Gül kendini o binâgûşa sürmek istiyordu.
O kendini bilmez edepsizi uyarmak lazım geldi.*

Nesteren

Nesrin ve nesteren adlarıyla bilinen bu çiçek bir tür yaban gülüdür. Farklı renkleri olmakla beraber daha çok beyaz rengiyle tanınmıştır (Dihhudâ, 1377, s. 22455, 22460). Rengi bakımdan münasip bir benzetme unsuru olsa da binâgûşun nesterene benzetildiği örnekler pek fazla değildir:

بناگوش چو نسـرینش بیوسـم گریبان عرق چیشش بیوسـم
(Nizârî-yi Kûhistânî, 1371b, s. 177)

*Nesrin gibi binâgûşunu öpeyim,
Terli yakasını koklayayım,*

نکـهت گیسـو چو نسـیم سحر رنگ بناگوش چو نسـرین تر
(Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1362, s. 119)

*Saçının hoş kokusu nesim gibi,
Binâgûşun rengi yaş nesrin gibi,*

Sümbül

Sümbül, binâgûş için alışılmamış bir teşbihtir. Zira, binâgûş beyaz olduğu halde sümbül ekseriyetle koyu renkli bir çiçek olarak bilinmektedir. Buna rağmen bazı şairlerin bu teşbihi tercih etmesi maşuğun binâgûşunu siyah ayva tüyüyle kaplanmış gibi hayal etmeleriyle açıklanabilir:

شغبه آن شکرستان شکر بار ار شدم فتنه آن سنبستان بناگوش آمدم

(‘Attâr-ı Nîşâbûrî, 1341, s. 380)

*Eğer o şekerle dolu şeker kamışı sazlığına aldandığım gibi,
O sümbül bahçesi binâgûşa da meftun olmuşum,*

سنبل است آن بنا گوش سمن سیمای تو یا کمند عنبرین یا زلف سوسن سای تو
(İbn Yemîn, 1344, s. 283)

*Senin yasemin suretli o binâgûşun sümbüldür,
Ha amberden bir kement ha senin süsen kokulu zülfün,*

Diğer Çiçekler

Örnekleri oldukça nadir olmakla birlikte Fars şairleri binâgûşu başka çiçeklere de benzetmişlerdir. Mesela Kaṭrân-ı Tebrîzî (ö. 1089’dan sonra) maşuğun binâgûşunu süsen, Sa’dî ise lale olarak hayal etmiştir:

ایا سوسن بنا گوشى كه دارى برشك خويشتن هر سوسنى را
(Kaṭrân-ı Tebrîzî, 1362, s. 454)

*Ey süsen binâgûşu ile,
Bütün süsenleri kıskandıran,*

شوخی شکرالفاظ و مهی لاله بناگوش سروی سمن اندام و بتی حورسشرشتی
(Sa’dî, 1385, s. 859)

*Tatlı dilli bir şuh ve lale binâgûşlu bir ay,
Yasemin bedenli bir servi ve huri tabiatlı bir güzelsin,*

Bazı Münferit Teşbihler

Kaṭrân’ın binâgûşu ateşe, Sûzenî’nin ise ipeğe benzetmesi başka şairlerde görülmeyen kendine has teşbihlerdir:

گه بود گرد رخس گردان چو گرد ماه میغ گاه تازان از بناگوشش چو از آتش دخان
(Kaṭrân-ı Tebrîzî, 1362, s. 342)

(Maşuğun zülfü) Kâh yüzünün çevresinde ayın etrafındaki bulut gibi dolanır durur,
Kâh ateşten duman gibi binâgûşundan hücum eder,

تا پدید آید بناگوش بتانرا خط سبز همچو بر دیبای از مشک تاتاری طراز
(Sûzenî-yi Semerkandî, 1338, s. 218)

*İpek üzerinde Tatar miskinden nakış (yapılması) gibi,
Güzellerin binâgûşunda ayva tüyü ortaya çıkana kadar,*

Binâgûş başka nadir teşbihlere de konu olmuştur. Bunlar da çalışmamızın ileriki bölümlerinde yeri geldikçe ele alınacaktır.

Binâgûş ve Ayva Tüyü

Ayva tüyü (خط) klasik Fars şiirinde binâgûşla bir arada en çok ele alınmış güzellik unsurlarından birisidir. Şairlere göre, binâgûş üzerinde beliren tüyler aşık üzerinde çok derin etkiler yaratmaktadır. Söz gelimi bazı şairler binâgûştaki ayva tüyünün maşuğu daha da güzel hale getirerek aşıkların aklını yitirmesine yol açtığını söylemişlerdir:

باش تا خط بناگوش و خم زلف تو باز عقل را گوش گرفته به دبستان آرند
(Senâî, 1388, s. 143)

*Binâgûşundaki ayva tüyü ve zülfündeki kıvrımının,
Aklı kulağından tutup (çocuk gibi) mektebe geri götürmesini bekle,*

بر بناگوش بلای خط که سر بر میکند جزو جزو عاشق بیچاره ابتر میکند
(Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1361, s. 208)

*Binâgûşun üzerinde başını kaldıran ayva tüyü belası,
Zavallı aşığın her bir parçasını hüsrana uğrattıyor,*

پوش خط بناگوش نازنین کسی که نیست ایمن ازین فتنه عقل و دین کسی
(Câmî, 1378b, s. 387)

*Cilveli kimsenin binâgûşundaki ayva tüyünü örtün,
Çünkü kimsenin aklı ve dini bu fitneden emanda değildir,*

Kimi zaman ise ayva tüyü, binâgûşun güzelliği bozan ve şairi üzüntüye sevk eden bir unsurdur. Mesela, Ferruhî'nin aşağıdaki beyitlerinde “ayva tüyü” kelime olarak geçmemekle beraber şairin genç maşuğun binâgûşunda çıkan tüylerden şikâyet ettiği bellidir:

آن سمن عارض من کرد بناگوش سیاه دو شب تیره بر آورد ز دو گوشه ماه
سالش از پائزده و شانزده نگذشته هنوز چون توان دیدن آن عارض چون سیم سیاه
روزگار آنچه توانست بر آن روی بکرد بستم جایگه بوسه من کرد تباه سیاه
(Ferruhî-yi Sîstânî, 1335, s. 359-360)

Benim gümüş ârızlım binâgûşunu siyah yaptı.
Aydın iki köşesinden iki karanlık gece çıkardı.

Yaşı on beş on altıyı geçmemişken henüz,
O gümüş gibi ârızı nasıl siyah görmeye nasıl (dayanılır)?

Zaman yapabileceği yaptı o çehreye.
Zulümle benim öptüğüm yeri mahvetti.

Ferruhî'nin tasvir ettiği binâgûştaki tüylere dair üç husus dikkat çekicidir: Bu tüyler belli bir yaşta çıkmıştır, oldukça koyu renklidir ve binâgûşun

görüntüsünde belirgin bir değişikliğe sebep olmuştur. Ferruḥî bir başka şiirinde de binâgûşun tüylerle kaplanıp siyaha dönmesinden bahsetmiştir:

گر بناگوش تو چون سیم سپیدست چه سود تو ندانی که بود شب ز پس روز نهان
نه تو آورده ای آیین بناگوش سپید مردمان را همه بوده ست بناگوش چنان
بس بناگوش چون سیما که سیه شد چو شبه آن تو نیز شود صبر کن ای جان جهان
(Ferruḥî-yi Sîstânî, 1335, s. 305)

*Binâgûşun gümüş gibi beyaz olsa da ne faydası var?
Biliyorsun ki gündüzün ardında gece gizlidir.*

*Beyaz binâgûş geleneğini sen başlatmadın.
Bütün insanların binâgûşu (zamanında) böyle idi.*

*Nice gümüş gibi binâgûşlar oltu taşı gibi siyah olmuştur.
Ey cihanın canı! Bekle. Seninki de (öyle) olacaktır.*

Binâgûştaki ayva tüyleri hakkında şairin söyledikleri esasen binâgûş sözcüğünün manası hakkında mühim ipuçları sunmaktadır. Gençlikte gözle görülür mahiyette siyah tüyler ancak insanın yüzünün bir bölümünde çıkabilir. Bu bakımdan Ferruḥî'nin zikrettiği binâgûşun kulak memesi olmadığı anlaşılmaktadır. Şairin şakaklardan veya yanak ile kulak arasında kalan yüzün yan tarafından söz ettiğini kabul etmek daha makuldür. Binâgûş tüylerini bu şekilde ele alan tek şair Ferruḥî de değildir. Faḥreddîn Es'ad-ı Gurgânî de Vis û Râmîn adlı aşk mesnevisinin erkek kahramanı Râmîn'in henüz sakallarının çıkmamasını binâgûşunun siyaha bürünmemiş olması diye ifade etmiştir:

گل ار چه سخت نیکو بود و بر بار رخ رامین نکوتر بود صد بار
هنوزش بود سیمین دو بناگوش نگشته سیمش از سنبل سیه پوش
(Faḥreddîn Es'ad-ı Gurgânî, 1349, s. 115)

*Gül son derece hoş ve (dalından) koparılmamış olsa da,
Râmîn'in çehresi yüz kat daha güzeldi.*

*Henüz iki binâgûşu gümüştü.
Gümüştü sümbül ile siyah giyinmemişti.*

Ayva tüyünün binâgûşun rengini siyah yapması fikri Mu'izzî, Senâî ve Şâib-i Tebrîzî'de (ö. 1676?) de mevcuttur:

آن زلف نگر بر آن بر و دوش وان خط سیه بر آن بناگوش
هر دو شده پیش ماه و خورشید مانند حاجیان سیه پوش
(Mu'izzî, 1362, s. 697)

Her ikisi ayın ve güneşin önünde,

*Siyah giysili hâcibler (hacı) gibi olan,
O beden ve omuz üzerindeki o zülfe,
Ve o binâgûş üzerindeki o ayva tüyüne bak.*

در حجره چشم آمد خورشید خیالش خورشید که دیده است سیه کرده بنا گوش
(Senâî, 1388, s. 335)

*Göz odasına geldi onun hayalinin güneşi.
Binâgûşunu siyah yapmış güneş kim görmüş?*

تا غبار خط شبرنگ نگشته است بلند از بنا گوش بتان کام تماشا بردار
(Şâib-i Tebrîzî, 1368, s. 2251)

*Gece renginde ayva tüyü tozu uzayana dek,
Güzellerin binâgûşunu seyretmenin keyfini sür,*

Ezrakî-yi Herevî (ö. 11. yy. sonları), Senâî ve Sa'dî'nin binâgûş üzerindeki ayva tüylerini sırasıyla kürk, diken ve yeşillığe benzetmiş olmaları bu tüylerin siyah olmanın yanında oldukça da gür olduğunu göstermektedir. Bu teşbihleri haklı gösterecek yoğunlukta tüyler insanın kulak memesinden değil ancak yüzünün belli kısımlarından çıkabilir:

بر عاج بنا گوش چو سیم و خز تو غاز همی کند خط دل گز تو
(Ezrakî-yi Herevî, 1336, s. 104)

*Gümüş ve kürk gibi olan fildişi binâgûşunda,
Senin gönül yaralayan ayva tüyün başlar,*

رشک است بتانرا ز بنا گوش و خط او گویند که بر برگ گلش خار برآمد
(Senâî, 1388, s. 141)

*Güzeller onun binâgûş ve ayva tüyünü kısıkanıyorlar,
Onun gül yaprağı üzerinde diken çıkmış diyorlar,*

جز خط دلاویز تو بر طرف بنا گوش سبزه نشیدم که دمد بر گل سوری
(Sa'dî, 1385, s. 886)

*Senin binâgûş kenarındaki gönül çekici ayva tüyünden başka,
Kırmızı gül üzerinde biten yeşillik hiç duymadım.*

Son olarak Câmî'nin Baharistan'ında geçen aşağıdaki şiir, binâgûşun kulak memesi olmadığını göstermektedir:

نوبت خوبی امرد چو سرآید آن به که پی عشوه بنا گوش و ذقن نتراشد
لوح عارض چو شد از موی تراشیده درشت چوب سایست که جز صفحه دل نخراشد

(Câmî, 1379, s. 92)

*Delikanlının güzelliğ devri sona erdi mi,
Cilve için binâgûşunu ve çenesini traş etmemesi yeğdir.*

*Yanak levhası traş edilmiş kıl ile sertleşince,
Gönül sayfasını zedeleyen bir törpüden ibaret olur.*

Câmî, binâgûşun yüzün sakal tıraşı yapılan bir bölümü olduğunu çok açık şekilde belirtmiştir. Oysa ne kulak memesi ne kulağın arkasındaki kısım olan kulak tozu için böyle bir işlem mümkün değildir. Şiirin Türkçe çevirilerine baktığımızda Nuri Gencsoman'ın "kulak dibi" (Camî, 1945, s. 96), Adnan Karaismailoğlu'nun ise "kulak ucu" (Molla Câmî, 2018, s. 85) karşılıklarını verdiklerini görülmüştür. Her iki ifade yüzün kulağa yakın kısmı olarak yorumlanabilir. Öte yandan, Câmî'nin şiiri bu bölümde ele alınan diğer beyitlerle birlikte değerlendirildiğinde binâgûş için daha açık iki karşılık olarak "yanak" ve "şakak" sözcüklerini önermek mümkündür.

Binâgûş ve Zülûf

Fars şiirinde binâgûşla birlikte çok sık zikredilmiş bir başka güzellik unsuru da zülûftür. Tıpkı ayva tüyü gibi zülûf de binâgûşla yan yana geldiğinde aşığın aklını başından almaktadır:

الا ای باد شبگیری به گل برگ بناگوشش مجناب زلف زنجیرش که من دیوانه خواهم شد

(Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1361, s. 134)

*Ey seher yeli! Onun gül yaprağı binâgûşuna,
Zincir gibi zülûfünü zıplatma yoksa çıldıracağım!*

گر زلف دراز فکنی از طرف بناگوش بسیار سر افتد به قدم های تو از دوش

(Kemâl-ı Hucendî, 1372, s. 226)

*Eğer uzun zülûf sarkıtırsan binâgûşun kenarından,
Ayaklarının dibine çok başlar düşer omuzlardan,*

Şairler zülûf ve binâgûş ikilisi hakkında çok çeşitli teşbihler üretmişlerdir. Neredeyse tamamı binâgûşun beyaz, zülûfün ise siyah renkli olması üzerine bina edilmiş bu teşbihlerin en yaygını gece ve gündüzdür:

آن نه زلف است و بناگوش که روز است و شب وان نه بالای صنوبر که درخت رطب است

(Sa'dî, 1385, s. 552)

*Onlar zülûf ve binâgûş değildir, gündüz ve gecedir.
Ve o sanavber ağacı gibi bir endam değildir çünkü yaş ağacın (bizzat kendisidir).*

بر بناگوش و زلف مشکینت رقمی دان ز شام تا سحر

(İbn Yemîn, 1344, s. 180)

Binâgûşun ve misk kokulu zülûfünün üzerindeki

Birer işaretten (ibaret) say geceyi ve sabahı,

آن نه رويست مگر فتنه دور قمرست وان نه زلفت و بناگوش که شام و سحرست

(Hâcû-yi Kirmânî, 1369, s. 204)

*O, yüz değildir; ayın dönüşünün fitnesidir,
Ve onlar zülûf ve binâgûş değildir; gecedir ve gündüzdür.*

Gece-gündüz benzetmesinin daha sonraki devirlerde Sebk-i Hindî şairlerince icat edilen “şubh-ı binâgûş” (binâgûş sabahı) terkibine fikir olarak temel teşkil etmiş olması muhtemeldir.

Fars şairleri zülûf ve binâgûş hakkında gece-gündüz dışında teşbihler de ortaya koymuşlardır. Söz gelimi İbn Yemîn bir beytinde binâgûşu gümüş ve yasemine benzetirken zülûf rengi bakımından misk ve koyu renkli bir çiçek olan menekşeye, kıvrıkcık şeklinden ötürü de cîm harfine benzetmiştir:

زلف مشکین بر بناگوش چو سیم افکنده‌ای از بنفشه بر سمن صد حلقه جیم
(İbn Yemîn, 1344, s. 306)

*Gümüş gibi binâgûşun üstüne miskten zülûfû bıraktın,
Yasemin üzerine menekşeden yüz cîm halkası bıraktın,*

Hâcû-yi Kirmânî ise üzerinde zülûf bulunan binâgûşu siyah miskle kaplanmış ay olarak hayal etmiştir:

مه را اگر از مشک زره پوش توان کرد تشبیه بدان زلف و بناگوش توان کرد
(Hâcû-yi Kirmânî, 1369, s. 257)

*Eğer ay miskten bir zırhla kaplanabilseydi,
Zülfe ve binâgûşa teşbih edilebilirdi,*

Hâcû'nun bir başka beytinde binâgûş ile zülûf Fars edebiyatında beyaz ve siyah renklerle özdeşleştirilmiş iki ülke olan Çin ve Habeş'e benzetmesi dikkat çekicidir. Zülûfün Habeş'e benzetilmesinin örnekleri başka şairlerin divanlarında da vardır ama binâgûşun Çin'e teşbihi gayet orijinal bir fikirdir:

سپاه زنگ چو از چین بنیمروز کشد شکنج زلف و بنا گوش را بهانه کند
(Hâcû-yi Kirmânî, 1369, s. 416)

*Habeş ordusu Çin'den çıkıp Nîmrûz'a (Sistan) yürüyünce,
Zülûfün kıvrımına ve binâgûşa bahane olur,*

Zülûf ve binâgûşa dair en benzersiz teşbih ise muhtemelen Câmi'nin aşağıdaki beytinde görüldü:

بر بناگوش کشد زلف سیه خود را دراز همچو هندوی برهنه کش بود بستر سفید افکنده‌ای
(Câmi, 1378b, s. 195)

*Senin binâgûşunun üzerine uzanır siyah zülûf,
Beyaz yatağa bağı çıplak bir Hindu (yatmış) gibi,*

Binâgûş ve Ben

Manzum Fars edebiyatında maşuğun yüzünün çeşitli yerlerinde bulunabilen siyah ben binâgûşun üzerinde de olabilir ve bu durumda binâgûşun beyaz rengiyle tezat teşkil eder. Mesela, Sa'dî binâgûşu yasemin ve gümüşe benzetirken beni ise siyah renkli, hoş kokulu bir karışım olan galiye olarak tasavvur etmiştir:

خال است بر آن صفحه سیمین بناگوش یا نقطه‌ای از غالیه بر یاسمن است آن
(Sa'dî, 1385, s. 817)

*O gümüş binâgûş üzerindeki ben midir?
Yoksa yasemin üzerinde gâliye noktası mıdır?*

Hâcû-yi Kirmânî ise binâgûştaki beni, güneşin köşesinde oturmuş Bilal-i Habeşî'ye teşbih etmiştir:

بر بناگوش تو خال حبشی هر که بدید گفت بر گوشه خورشید نشستست بلال
(Hâcû-yi Kirmânî, 1369, s. 299)

*Senin binâgûşun üzerindeki Habeşli beni gören herkes,
Güneşin köşesinde Bilal oturmuş, dedi.*

Câmî'nin bir beytinde yer verdiği hayalde binâgûş beni maşuğun kulağına aşığın hikayesini fısıldamaktadır. Beyitte geçen “nükte” sözcüğünün benin şeklini andıran “nokta” olarak da okunması mümkündür. Aşığın bahtının siyahlığı ise benin rengini temsil etmektedir. Usta şair bu çağrışımlarla beytin anlamını zenginleştirmiştir:

در گوش تو یک نکته ز بخت سیه ما گفتن که تواند مگر آن خال بناگوش
(Câmî, 1378a, s. 494)

*Senin kulağına bizim kara bahtımızdan bir nükte,
Binâgûş beninden başka kim söyleyebilir?*

Binâgûş ve Kaş

Fars edebiyatında maşuğun kaşları şeklinden ötürü yay olarak tasavvur edilmiştir. Ok atma esnasında yayı çeken elin başın şakak kısmına yakın bulunmasından yol çıkan şairler, amacı aşığı yaralamak olan kaş yayının binâgûşa kadar çekilmiş olması şeklinde bir hayal ortaya koymuşlardır. Bu hayale göre maşuğun kaşı o kadar ince ve uzundur ki ucu şakaklara ve kulak bölgesine ulaşmaktadır:

سحر است کمان ابروانت پیوسته کشیده تا بناگوش
(Sa'dî, 1385, s. 736)

*Kaşlarının yayı sihirdir.
Daima binâgûşa dek çekilidir.*

بقصد خون دل من کمان ابرو را کشیده چشم تو پیوسته تا بناگوشست
(Ĥâcû-yi Kirmânî, 1369, s. 200)

*Senin gözü'n gönlümün kanına kastederek,
Kaş yayını daima binâgûşa dek çekmiş haldedir,*

Bazen şairlerin aynı mazmunu “bun-ı gûş” (kulak dibi) ve hatta sadece “gûş” (kulak) ibareleriyle kurdukları da olmuştur:

کمان ابروی مشکین کشیده تا بن گوش گشاده بر هدف جان عاشقان ناوک
(İbn Yemîn, 1344, s. 121)

*Miskli kaş yayını kulak dibine kadar çekmiş,
Aşıklarının canını hedef alıp oku bırakmış,*

مگریز ز تیر مژه مستش اگرچه تا گوش کشیده خم ابروی کمانش
(Nizârî-yi Kûhistânî, 1371a, s. 1296)

*Sarhoş kirpiğinin okundan kaçma,
Kaş yayının kıvrımını kulağa kadar çekmiş olsa da,*

Binâgûş yerine “bun-ı gûş” veya “gûş” sözcüklerinin kullanılması klasik Fars şiirinde çok nadir görülen bir durumdur ve neredeyse tüm örnekleri kaşın yaya benzetildiği beyitlerde geçmiştir. Alışılmışın dışındaki bu kullanımın sebebinin mevzubahis beyitlerde binâgûşun kendi başına bir güzellik unsurundan ziyade maşukun yüzünde kulağa yakın bir bölge olarak ele alınması olduğu düşünülebilir.

Binâgûştaki Ter

Klasik Fars şiirinde maşukun teri onun yüzünden ve yanaklarından damlayan gülsuyu olarak tasavvur edilmiştir. Şairler maşukun terinin damladığı yeri rûy, ruh, ârız ve ‘izâr sözcükleriyle ifade etmişlerdir. Binâgûşun da terle birlikte anılmış olması, kulak memesi karşılığının çok uygun olmadığına bir başka göstergesidir. Zira insanın kulak memesinin dikkat çekecek kadar terlemesi pek tesadüf edilen bir şey değildir. Kaldı ki şairlerin binâgûşu yüz ve yanak manasına gelen ve yukarıda zikredilen kelimelerle aynı mazmun içinde kullanmış olmaları binâgûşu da yüzün bir bölümü olarak telakki ettiklerini akla getirmektedir. Maşukun binâgûşu üzerindeki terin gülsuyuna teşbih edildiği bazı beyitler şöyledir:

خوی به دامان از بناگوشش بگیر تا بگیرد جامه ات بوی گلاب
(Sa’dî, 1385, s. 539)

*Onun binâgûşundan teri etekle sil ki
Elbisene gülsuyu kokusu sinsin.*

وی به دامن ز بناگوش سمن سای بگیر تا بدامن قبا بوی گلابت باشد

(Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1361, s. 233)

*Yasemin kokulu binâgûştan teri etekle sil² ki
Cübbenin eteğinde gülsuyu kokusu olsun.*

برگرد بنا گوش تو خوشبو عرقت چون بر سمن افشانده گلابست بلطف

(İbn Yemîn, 1344, s. 679)

*Binâgûşunun çevresindeki hoş kokulu terin,
Yasemin üzerine saçılmış gülsuyu (gibidir) güzellik bakımından.*

Binâgûş ve Küpe

Kimi Fars şairleri maşuğun binâgûşunu ve küpesini birlikte anmışlardır. Bu tür beyitlerde şairlerin ne demek istediği tam olarak açık değildir. Binâgûşa kulak memesi olarak anlamak ve küpenin kulak memesinde asılı olduğu manasını çıkarmak mümkündür. Ancak, binâgûşu yanak ve şakağın kulak tarafındaki kısmı kabul edip küpenin binâgûşun üzerine sarktığı da düşünmek de makuldür. Söz konusu beyitlerde görülen anlam karışıklığının binâgûşa hatalı şekilde kulak memesi manasının isnat edilmesine yol açmış olma ihtimali de değerlendirilmelidir:

تا بدیدم به زیر حلقه زلف حلقه گوش بر بناگوش
گشت یکبارگی دل ریشم حلقه گوش حلقه در گوش

(Enverî, 1340, s. 793)

*Zülüf halkasının altında,
Binâgûşunun üzerindeki küpeyi görünce,*

*Yaralı gönlüm bir anda,
Senin kölene küpe oluverdi.*

بینا گوش تو و حلقه گوش بدو زنجیر شکن بر شکنت

(Hâkânî-yi Şîrvânî, 1316, s. 726)

*Binâgûşun ve küpen için,
Kıvrım üstüne kıvrım iki (zülüf) zincirin için,*

گوشوار زرش از طرف بناگوش چو سیم گوئی از جرم قمر زهره زهرا بنمود
(Hâcû-yi Kirmânî, 1369, s. 252)

*Gümüş gibi binâgûşunun yanından altın küpesi (belirdi),
Sanki ayın (yanından) parlak Zühre belirdi,*

² Divan neşrinde “megîr” (silme) diye kaydedilmiş sözcüğün doğrusu “begîr” (sil) olmalıdır.

Şairler zaman zaman beyitlerinde binâgûş sözcüğüyle birlikte “halka der gûş” (kulağı küpeli) tabirini kullanarak kelime oyunu yapmışlardır. Farsçada bu tabir, eski devirlerde kölelerin kulaklarına küpe takmasına binaen köle manasına gelmektedir. Bu tür beyitlerin mevzusu ekseriyetle aşığın maşuğa köle olmasıdır:

بر بناگوش تست حلقه زلف حلقه در گوش کرده عطار
(‘Attâr-ı Nîşâbûrî, 1341, s. 15)

*Binâgûşunun üzerindedir zülûf halkası.
‘Attâr’ı sana “halka der gûş” (köle) etmiştir.*

Mucîruddîn-i Beylekânî’nin aşağıdaki beytinde aşık, maşuğuna köle olduğu halde kapının dışına halka olarak asılmaktan yani maşuk tarafından uzaklaştırılmaktan şikâyet etmektedir:

حلقه در گوش بناگوش توام پس تو مرا حلقه وار از چه سبب بیهده بر در زده ای
(Mucîruddîn-i Beylekânî, 1358, s. 363)

*Senin binâgûşuna “halka der gûş”um (köleyim).
Öyleyse ne sebeple beni halka gibi kapıya taktın?*

Câmî ise bir gazelinde “halka der gûş” ifadesine yer verirken binâgûş üzerindeki halkadan bahsetmiştir. İlk bakışta binâgûş üzerindeki bu halkanın küpe olduğunu zannetmek olasıdır ama siyah miskle mukayese edilmesi aslında zülûf halkası olduğunu göstermektedir:

حلقه در گوش همه ساده رخان خواهد کرد بر بنا گوش وی آن حلقه که از مشک تر است
(Câmî, 1378b, s. 148)

*Onun binâgûşu üzerindeki o miskten daha yaş halka (zülûf),
Bütün delikanlıları kendine “halka der gûş” (köle) edecek.*

Binâgûşun Manasına Dair Diğer İpuçları

Binâgûşun teşbih edildiği nesneler ve diğer güzellik unsurlarıyla ilişkisi incelendiğinde kulak memesi ve kulak tozundan ziyade şakak ve yanak gibi yüzün yan tarafını ifade eden karşılıkların binâgûşun manasını daha iyi ortaya koyabilecekleri görülmüştür. Klasik Fars şiirinde bu bulguyu destekleyen başka örnek beyitler de mevcut olup aşağıda ilgili başlıklar altında incelenmiştir.

Binâgûş ve Beyaz Saçlar

Fars şairlerinin yaşlılıktan şikâyet ettikleri beyitlerinde tekrar tekrar görülen bir motif binâgûşun beyaz saçlarla kaplanmasıdır. Bu tür beyitler de binâgûşun kulak memesi veya kulak tozu olamayacağını düşündürücü mahiyettedir çünkü beyaz saçların ilk belirlediği yer şakaklardır. Şairler söz konusu beyazlığı süt, kâfur ve kar gibi teşbihlerle ifade etmişlerdir:

وین ستمگر جهان به شیر بشت بر بناگوشهات پر غراب

(Nâşîr-ı Hüsrev, 1357, s. 28)

*Ve bu zalim dünya binâgûşların üzerinde,
Karga kanadını sütle yıkamıştır.*

چون مشک سیاه بود مرا هر دو بناگوش کافور شد از پیری مشک سیاه من
(Mu‘izzî, 1362, s. 710)

*Her iki binâgûşum misk gibi siyahtı.
Miskim ihtiyarlıktan kâfur oldu.*

رخ چو لاله سیماب من چو دید که بست زمانه بر دو بنا گوش من ز برف نقاب
(Eşîruddîn-i Ahşiketî, 1337, s. 34)

*Zaman, körpe lale gibi çehremi görünce,
İki binâgûşuma kardan peçe bağladı,*

Binâgûşta beliren beyaz saç temasına sık sık eşlik eden bir başka mazmun ise beyaz saçların kulak tıkayan pamuk olarak hayal edilmesidir. Bu mazmun ihtiyarladığı halde hala dünyevi işler peşinde koşan ve nasihatlere kulak tıkayan kimseleri tenkit etmeye yöneliktir. Binâgûşla birlikte gûş (kulak) sözcüğünün kullanılması da bu tür beyitlere ayrı bir ahenk kazandırmaktadır:

ز پنبه شد بنا گوش کفن پوش هنوز این پنبه بیرون ناری از گوش
(Nizâmî-yi Gencevî, 1335, s. 377)

*Binâgûşun pamuktan (ötürü) kefen giymiş (gibi) oldu.
Henüz bu pamuğu kulağından çıkartmıyorsun.*

شد بنا گوش تو از پنبه کفن پوش و هنوز پنبه غفلت و پندار به گوش تو
(‘Atfâr-ı Nîşâbürrî, 1341, s. 684)

*Kefen giymiş (gibi) oldu binâgûşun pamuktan (ötürü) ve hala,
Gaflat ve hayal pamuğu senin kulağının içinde.*

چو پنبه زار بناگوش بشکفید ترا ز گوش پنبه بیرون کن به کار خود پرداز
(Kemâleddîn İsmâ‘îl-i İsfahânî, 1348, s. 22)

*Pamuk tarlası gibi çiçek açtı binâgûşun.
Kulağından pamuğu çıkar ve işine gücüne bak!*

Binâgûşa Dökülen Gözyaşları

‘Am‘ak-ı Buḥârî bir beytinde ağlayan maşuğun yanağının kan rengi gözyaşlarından takvim cetveli gibi kırmızı çizgilerle kaplanması şeklinde bir hayale yer verdikten sonra binâgûş üzerinde de birçok inci gibi gözyaşının bulunduğunu söylemiştir. Bu kadar çok gözyaşı ancak insanın yüzünde, yanaklarında veya yüzünün yan kısımlarında görülebilir:

از خون رخ رنگینش پر از جدول تقویم وز اشک پر از گوهر ناسفته بناگوش

(‘Am‘ağ-ı Buḥârî, 1339, s. 172)

*Renkli yanağı kandan takvim cetvelleriyle dolu,
Binâgûşu ise gözyaşından delinmemiş inci dolu,*

Benzer bir ifade Dîvân-ı Kebîr’de de vardır. Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî’nin sözlerinden ötürü içten içe ağladığını şu şekilde dile getirmiştir:

از آن الفاظ وحی آسای شکر بار شمس الدین
(Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, 1375, s. 701)

*Şemseddîn’in o vahiy gibi şekerli sözlerinden ötürü,
Gönümün binâgûşunda inci dizileri var,*

Binâgûşun Süslenmesi

Faḥreddîn Es‘ad-ı Gurgânî, Vîs û Râmîn adlı eserinde Gül adlı kadın karakterin Râmîn’le düğünü için meşşâte tarafından süslenmesinin anlattığı bölümde binâgûştan da bahsetmiştir:

دو زلف و ابرویش را بپیراست
بناگوش و رخانش را بیاراست
(Faḥreddîn Es‘ad-ı Gurgânî, 1349, s. 336)

*İki zülfünü ve kaşlarını bezedi.
Binâgûş ve yanaklarını süsledi.*

Gurgânî’nin bahsettiği türden makyaj olarak da tanımlanabilecek bir süslemenin insanın kulağına ve kulak arkasındaki tümseklige (kulak tozu) yapılamayacağı açıktır. Beyitte geçen binâgûş sözcüğünün yüzün yan kısmını ifade ediyordur olmalıdır.

Sebk-i Hindîde Şubḥ-ı Binâgûş (Binâgûş Sabahı) Terkibi

Sebk-i hindîde yeni hayal ve manalar birçok defa isim ve sıfat tamlamaları halinde kurulmuş orijinal terkipler olarak kendini göstermiştir (Babacan, 2009, s. 44; Yakut, 2019, s. 199). Binâgûş kavramı çerçevesinde sebk-i hindî şairlerinin ortaya koydukları en müşahhas yenilik de “şubḥ-ı binâgûş” (binâgûş sabahı) terkiplerinin vücuda getirilmesidir. Aslında binâgûşun sabaha veya gündüze benzetilmesi sebk-i hindîden önce de Fars şiirinde görülen bir olgudur. Hususen zülf ve binâgûş birlikte zikredildiklerinde geceye ve gündüze teşbih edilmişlerdir. Sebk-i hindî şairlerinin katkısı bu fikri birleşik ve kalıplaşmış bir ibareye dönüştürmek olmuştur. Şubḥ-ı binâgûş terkiplerini kullanan ilk şair muhtemelen Nazîrî-i Nîşâbûrî’dir (ö. 1612):

در حلقه شدم زان خط رخسار و قرینم
با کوب آن صبح بناگوش نکردند
(Nazîrî, 1379, s. 110)

*Yüzdeki o ayva tüylerine düğümlemlenip kaldım ve beni
O binâgûş sabahının yıldızına yaklaştırmadılar.*

Nazîrî'den sonra Şâib-i Tebrîzî, şubh-ı binâgûş terkiibini onlarca defa divanında zikretmiştir. Şâib'in bu terkibe verdiği manayı yansıtan bazı örnek beyitler aşağıda sunulmuştur:

گر چو گل چاک ز نم جامهٔ جان معذورم دیده ام صبح بنا گوش نگاری که می‌رس
(Şâib-i Tebrîzî, 1368, s. 2340)

*Gül gibi can elbisesini yırtsam da mazeretim var:
Bir güzelin binâgûş sabahını görmüşüm ki sorma!*

ما در آن صبح بنا گوش صبحی زده ایم در قیامت چه خیال است که هشیار شویم
(Şâib-i Tebrîzî, 1368, s. 2756)

*Biz o binâgûş sabahında sabuh içmişiz,
Kıyamette (dahi) ayılmamız nasıl bir hayaldir?*

آفتاب از مه نو کاسهٔ دریوزه به کف نور ازان صبح بنا گوش گدایی دارد
(Şâib-i Tebrîzî, 1367, s. 1610)

*Güneş, elinde hilalden dilenci kasesi,
O binâgûş sabahından ıstık dilenmekte,*

Şâib-i Tebrîzî'nin şubh-ı binâgûş kavramının yaygınlaşmasına katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Keşmir'de yaşamış Cûyâ-yı Tebrîzî (ö. 1706) ile Buhara'da yaşamış Seyyidâ-yı Neseî (ö. 1707-1711 arası) Şâib-i Tebrîzî'den etkilendikleri düşünülen iki sebk-i hindî şairi olup (Cûyâ-yı Tebrîzî, 1337, s. y-v, Hitchins, 2005) divanlarında şubh-ı binâgûş ibaresi geçmektedir:

می زند خورشید را صبح بنا گوش به خاک آسمان حیران رخسار عرقناکت هنوز
(Seyyidâ-yı Neseî, 1382, s. 290)

*Senin binâgûş sabahın güneşi toprağa çalıyor.
Gökyüzü terli çehrene hayrandır henüz.*

با وجود وصل ای جويا به رنگ زلف او تیره روز از عشق آن صبح بنا گوشم هنوز
(Cûyâ-yı Tebrîzî, 1337, s. 688)

*Ey Cûyâ! Onun zülfünün rengine visal etmekle beraber,
O binâgûş sabahının aşkı yüzünden bahtı karayım henüz.*

Devrin büyük şairlerinden Abdülkâdir-i Bîdil (ö. 1720) de Şâib kadar çok olmamakla beraber şiirlerinde şubh-ı binâgûş'a yer vermiştir. Bîdil'in söz konusu beyitlerinden birisi şöyledir:

گویند بصرای قیامت سحرى هست یارب که جز آن صبح بنا گوش نباشد
(Bîdil, 1341, s. 673)

*Kıyamet sahrasında bir sabah vardır, diyorlar.
Ya Rabbi! (Kıyametteki sabah) O binâgûş sabahından başkası olamaz!*

Şubh-ı binâgûş sebk-i hindî şairlerince üretilmiş bir terkip olduğu halde sonraki devirlerde de şiirdeki varlığını sürdürmüştür. Sebk-i hindîye tepki niteliğinde ortaya çıkan bâzgeşt-i edebî akımına mensup Muştâk-ı İsfahânî (ö. 1757) ve Hâzîn-i Lâhîcî'nin (ö. 1766) beyitlerinde de bu ifade geçmektedir:

بجانم از شب هجران خوش آندم که طالع گردد آن صبح بناگوش
(Muştâk, 1320, s. 71)

*O binâgûş sabahının doğduğu o an,
Canım için ayrılık gecesinden daha hoştur.*

آن روز شب تیره ماهم سحرى داشت کز صبح بناگوش تو چشم خبرى داشت
(Hâzîn-i Lâhîcî, 1378, s. 588)

*O gün, karanlık gecemizin de bir sabahı oldu,
Çünkü senin binâgûş sabahından gözüm bir haber aldı,*

Semerkant'ta doğup ömrünün çoğunu Diyarbakır'da geçirmiş bir divan şairi olan Âgâh'ın Sâib-i Tebrîzî'den etkilendiği düşünülmektedir (Akpınar, 2020). Âgâh'ın aşağıdaki beyti şubh-ı binâgûş ibaresinin Türkçe şiire de geçtiğini göstermesi bakımından dikkate şayandır:

Şâm-ı hicrüm n'ola ey mâh-ı münevver kalsan
Şöhret-i zülf-i siyeh subh-ı binâgûş iledür.
(Semerkandî-i Âmidî, 2017, s. 78)

Örneklerde görüldüğü üzere şubh-ı binâgûş terkibi birçok şair tarafından benimsenmiş ve hayli revaç kazanmıştır. Binâgûşun Fars şiirinin bütününde görülen temel vasfını yani beyaz rengini aksettirmesi şubh-ı binâgûş terkinin başarısına katkı sağlamış olmalıdır.

Sonuç

Fars şairlerinin binâgûş sözcüğüne yer verdikleri beyitlerin tahlili neticesinde binâgûşun beyaz ve parlak bir renge sahip, göz alıcı ve alakayı celbeden bir uzuv olduğu görülmüştür. Binâgûş bu yönüyle en çok gümüşe, ikinci olarak ise beyaz yasemin çiçeğine benzetilmiştir. Fildişi ve kâfur gibi beyaz nesneler, güneş ve ay gibi gök cisimleri ile yasemin dışındaki çiçekler binâgûşun sıklıkla benzetildiği diğer varlıklardır. Sebk-i hindi şairleri de şubh-ı binâgûş terkihiyle binâgûşun beyazlığını vurgulamayı sürdürmüşlerdir. Bunun yanında her devirdeki Fars şairleri binâgûşu zülûf, ben ve ayva tüyü gibi siyah güzellik unsurlarıyla birlikte anarak renge dayalı tezat örnekleri ortaya koymuşlardır.

Kaynaklarda binâgûş kelimesinin en yaygın geçen karşılıkları kulak memesi ve kulak tozudur. Ne var ki Fars şiirinde geçen ifadeler bu karşılıkların gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu yönlerdeki en önemli emare, birçok

şairin binâgûşu siyah ayva tüyleriyle kaplanmış olarak tasvir etmesidir. Şairler, ayva tüyünün son derece belirgin olduğunu ve binâgûşun rengini koyulaştırdığını vurgulamışlardır. Bu tüyler binâgûşun üzerinde başlangıçta görülmediği halde maşuğun yaşının ilerlemesiyle çıkmaktadır. Hatta, Câmi binâgûş tüylerinin traş edilmesinden bahsetmiştir. Şairlerin kulak memesinde ve kulak tozunda bulunabilecek tüylerden ziyade, gençlikte insanın yüzünde çıkan tüyleri kastettiği anlaşılmaktadır. Yine şiirlerin beyitlerinden anlaşıldığı kadarıyla binâgûş ihtiyarlıkta beyaz saçların ilk olarak belirdiği, maşuğun terinin aktığı ve ağlayınca göz yaşlarının düştüğü bir bölgedir. Gurgânî'nin Vîs û Râmîn adlı eserinde gelinin binâgûşunun süslendiği ifade edilmiştir. Binâgûşa atfedilen bütün bu hususlar göz önüne alındığında kulak memesi ve kulak tozu karşılıklarının aslında geçerli olamayacağı kanaati oluşmaktadır. Binâgûşun yüzün yan kısmı olduğunu kabul etmek daha makul görünmektedir. Bu yüzden bazı Farsça sözlüklerde geçen şakak ve yanak sözcüklerinin alternatif karşılıklar olarak değerlendirilmeye alınması yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Akpınar, Ş. (2020). Âgâh. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt Ek-1, ss. 38-39). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ‘Am ‘ağ-ı Buḥârî (1339). *Divân-ı ‘Am ‘ağ-ı Buḥârî*, (S. Nefisî Ed.). İntişârât-ı Kitâbfurûşî-yi Furûğî.
- ‘Amîd, H. (1385). *Ferheng-i ‘Amîd*. Emîr Kebîr.
- ‘Attâr-ı Nişâbûrî, Ş. F. M. (1341). *Dîvân-ı Gazelîyyât û Kaşâyîd-i ‘Attâr*, (T. Tefâzzülî Ed.). İntişârât-ı Encumen-i Âşâr-ı Millî.
- ‘Azud-ı Yezdî, C. (1366) *Divân-ı Celâleddîn-i ‘Azud-ı Yezdî*, (A. Keremî Ed.). Neşriyyât-ı Mâ.
- Babacan, İ. (2009). Sebk-i Hindî Şiirinde Yeni-Orijinal Yapı ve Terkipler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3, 29-46.
- Bicknell, H. (1875). *Hâfiz of Shirâz. Selections from His Poems*. Trübner & co.
- Bîdil, M. ‘A. (1341). *Kulliyât-ı Ebû El-Me‘ânî ‘Abdulkâdir-i Bîdil*, (H. Hâilî, Ed., Cild-i Evvel Gazelîyyât). Dıpuhane Vizâret Dîdârû’t-tâlîf Riyâset.
- Bosnevî, S. (2020). *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, (İ. Kaya Haz., 2. Cilt). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Câmî, N. 'A. (1378a). *Dîvân-ı Câmî*, ('A. Efşahzâd Ed., Cild-i Evvel: Fâtîhatu's-Şebâb). Merkez-i Muţâla'ât-ı Îrânî Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb.
- Câmî, N. 'A. (1378b). *Dîvân-ı Câmî*, ('A. Efşahzâd Ed., Cild-i Duvvum: Vâsıtatu'l-'Akd Hâtımatu'l-Hayât). Merkez-i Muţâla'ât-ı Îrânî Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb.
- Câmî, N. 'A. (1379). *Baharistân ve Resâil-i Câmî*, ('A. Efşahzâd, M. C. Ömerof, E. Zuhûruddîn Ed.). Mîrâs-ı Mektûb.
- Camî. (1945). *Baharistan*, (M. N. Gencosman, Çev.). Maarif Matbaası.
- Cûyâ-yı Tebrîzî. (1337). *Kulliyât-ı Cûyâ-yı Tebrîzî*, (M. Bâkır Ed.). İntişârât-ı Dânişgâh-ı Pencâb.
- Çavuşoğlu, M. (1971). *Necâti Bey Dîvânı Tahlili*. Milli Eğitim Basımevi.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (A.S. Günelçay Haz., 24. Baskı). Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dihhudâ, 'A. A. (1377). *Lugatnâme-i Dihhudâ* (Çâp-ı Duvvum, Cild-i Çehârdehum) Mu'essese-yi İntişârât ve Çâp-ı Dânişgâh-ı Tehrân.
- Dihhudâ, 'A.A. (1377). *Lugatnâme-i Dihhudâ* (Çâp-ı Duvvum, Cild-i Çehârum). Mu'essese-yi İntişârât ve Çâp-ı Dânişgâh-ı Tehrân.
- el-Bardaḡi, Ş.İ. (2006). *Câmi 'ü'l-Fürs I* (H. Şahin, C. Kafadar, G.A. Tekin Ed.). Harvard University.
- Emîr Ḥusrev-i Dihlevî (1361). *Dîvân-ı Kâmil-i Emîr Ḥusrev-i Dihlevî*, (S. Nefisî Ed., Çâp-ı Duvvum). Sâzmân-ı İntişârât-ı Câvidân.
- Emîr Ḥusrev-i Dihlevî (1362). *Ḥamse-i Emîr Ḥusrev-i Dihlevî*, (E. A. Eşrefî Ed.). İntişârât-ı Şakâyık.
- Enverî (1340). *Divân-ı Enverî*, (M. T. M. Rażavî Ed., Cild-i Duvvum: Muḳatṭa'ât-Ġazeliyyât-Rubâ'ıyyât). İntişârât-ı Bungâh-i Tercume ve Neşr-i Kitâb.
- Eşîruddîn-i Aḡsîketî (1337). *Dîvân-ı Eşîruddîn-i Aḡsîketî*, (R. Humâyûn-Feruh Ed.). Kitâbfurûşî-yi Rûdekî.
- Etik, A. (1968). *Farsça-Türkçe Lûgat*. Salâh Bilici Kitabevi Yayınları.
- Evḡadî (1340). *Kulliyât-ı Evḡadî-yi İsfahânî Ma'rûf be Merâġî*, (S. Nefisî Ed.). Emîr Kebîr.

- Evhâduddîn-i Kirmânî (1366). *Divân-ı Rubâ 'ıyyât-ı Evhâduddîn-i Kirmânî*, (A. Ebû Mahbûb Ed.). Surûş.
- Ezrakî-yi Herevî (1336). *Dîvân-ı Ezrakî-yi Herevî*, (S. Nefîsî Ed.). Kitâbfurûşî-yi Zevvâr.
- Fahreddîn Es'ad-ı Gurgânî (1349). *Vîs û Râmîn*, (M. A. Todua, A. A. Gwakharia Ed.). İntişârât-ı Bunyâd-ı Ferheng-i Îrân.
- Ferruhî-yi Sîstânî (1335). *Divân-ı Hakîm Ferruhî-yi Sîstânî*, (M. Debîrsiyâkî Ed.). İntişârât-ı Muhammed Huseyn İkbâl.
- Hâcû-yi Kirmânî (1369). *Dîvân-ı Eş'âr-ı Hâcû-yi Kirmânî*, (A. S. Hânsârî Ed.). İntişârât-ı Pâjeng.
- Hâfiz, Ş. M. (1381). *Divân-ı Hâfiz*, (H. A. Yûsufî Ed.). Neşr-i Rûzgâr.
- Hâfiz, Ş. M. (1381). *Divân-ı Hâfiz*, (H. A. Yûsufî, Ed.). Neşr-i Rûzgâr.
- Hâfiz-i-Shîrâzî, Kh. Sh. M. (1891). *The Dîvân*, (H. W. Clarke, Çev., Vol. I). Government of India Central Printing Office.
- Hâkânî-yi Şîrvânî (1316). *Divân-ı Hâkânî-yi Şîrvânî*, ('A. 'Abdurresûl Ed.) Şirket-i Çâphâne-yi Sa'âdet.
- Hazîn-i Lâhicî, M. A. (1378). *Dîvân-ı Muhammed Ali Hazîn-i Lâhicî*, (Z. Şâhibkâr Ed.). Neşr-i Sâye.
- Hitchins, K. (2005). Saiido Nasafi, Mirobid. Encyclopædia Iranica. Erişim iranicaonline.org/articles/saiido-nasafi-mirobid
- İbn Yemîn (1344). *Divân-ı Eş'âr-ı İbn Yemîn-i Feryûmedî*, (H. 'A. Bâstânî-Râd Ed.). İntişârât-ı Kitâbhâne-yi Senâî.
- Îrânşân b. Ebî'l-Hayr (1377). *Kûşnâme*, (Celâl Metînî Ed.). İntişârât-ı 'İlmî.
- Kanar, M. (2013). *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*. Say Yayınları.
- Katrân-ı Tebrîzî (1362). *Divân-ı Hakîm Katrân-ı Tebrîzî*, (M. Naḥcivânî Ed.). İntişârât-ı Kaḫnûs.
- Kemâleddîn İsmâ'îl-i İsfahânî, E. (1348). *Divân-ı Hallâku'l-me'ânî Ebû'l-Fazl Kemâleddîn İsmâ'îl-i İsfahânî*, (H. Baḥru'l-Ulûm Ed.). İntişârât-ı Kitâbfurûşî-yi Dihḥudâ.
- Kemâl-ı Hucendî (1372). *Divân-ı Kemâl-i Hucendî*, (A. Keremî Ed.). Neşriyât-ı Mâ.

- Kırlangıç, H. (Çev.). (2013). *Hâfız Divânı*. Kapı Yayınları.
- Kurnaz, C. (2012). *Hayâlî Bey Divanının Tahlili*. Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Mevlânâ Celâleddîn Muhammed (1375). *Kulliyât-ı Dîvân-ı Şems*, (B. Furûzânfer Ed., Cild-i Evvel). Neşr-i Râd.
- Molla Câmî. (2018). *Baharistan*, (A. Karaismailoğlu, Çev., 2. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Mucîruddîn-i Beylekânî (1358). *Dîvân-ı Mucîruddîn-i Beylekânî*, (M. Âbâdî Ed.). İntişârât-ı Mu'essese-yi Târîh ve Ferheng-i Îrân.
- Mu'în, M. (1381). *Ferheng-i Mu'în* (Çâp-ı Çehârum, Cild-i Evvel). İntişârât-ı Edina.
- Mu'izzî, M. 'A. N. (1362). *Kulliyât-ı Dîvân-ı Mu'izzî*, (N. Hayyerî Ed.). Neşr-i Merzbân.
- Muştâk (1320). *Dîvân-ı Gâzeliyyât Kaşâyîd û Rubâ'îyyât-ı Muştâk*, (H. Mekki Ed.). Kitâbfurûşî-yi Murevvec.
- Nâcî, M. (2019). *Lûgat-ı Nâcî*. Beyan Yayınları.
- Nâşır-ı Husrev (1357). *Dîvân-ı Eş'âr-ı Hakîm Nâşır-ı Husrev-i Kubâdiyânî*. (M. Mînuvî, M. Muḥakḳıq Ed., Cild-i Evvel). Dânişgâh-ı Mekkîl Mu'essese-yi Muṭâla'ât-ı İslâmî Şu'be-yi Tehrân.
- Nazîrî, M. H. (1379). *Dîvân-ı Nazîrî-i Nîşâbûrî*, (M.R. Tâhirî, Ed.). Mu'essese-i İntişârât-ı Nigâh.
- Nizâmî-yi Gencevî (1335). *Kulliyât-ı Dîvân-ı Hakîm Nizâmî-yi Gencevî*, (V. Destgerdî Ed.). Emîr Kebîr.
- Nizârî-yi Kuhistânî (1371a). *Metn-i İntikâdî-yi Dîvân-ı Hakîm Nizârî-yi Kuhistânî*, (M. Muşaffâ Ed., Cild-i Evvel). İntişârât-ı 'İlmî.
- Nizârî-yi Kuhistânî (1371b). *Metn-i İntikâdî-yi Dîvân-ı Hakîm Nizârî-yi Kuhistânî*, (M. Muşaffâ Ed., Cild-i Duvvum). İntişârât-ı 'İlmî.
- Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük. (1983). Redhouse.
- Sa'dî, M. (1385). *Kulliyât-ı Sa'dî*, (M. 'A. Furûğî Ed.). İntişârât-ı Hermes.
- Şâib-i Tebrîzî, M. 'A. (1364). *Dîvân-ı Şâib-i Tebrîzî*, (M. Qahramân, Ed., Cild-i Evvel). Şirket-i İntişârât-ı 'İlmî ve Ferhengî.

- Şâib-i Tebrîzî, M. 'A. (1365). *Dîvân-ı Şâib-i Tebrîzî*, (M. Kahramân, Ed., Cild-i Duvvum). Şirket-i İntişârât-ı 'İlmî ve Ferhengî.
- Şâib-i Tebrîzî, M. 'A. (136v). *Dîvân-ı Şâib-i Tebrîzî*, (M. Kahramân, Ed., Cild-i Çehârum). Şirket-i İntişârât-ı 'İlmî ve Ferhengî.
- Şâib-i Tebrîzî, M. 'A. (1368). *Dîvân-ı Şâib-i Tebrîzî*, (M. Kahramân, Ed., Cild-i Pencum). Şirket-i İntişârât-ı 'İlmî ve Ferhengî.
- Sâmi, Ş. (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İkdâm Matbaası.
- Sefercioğlu, M. N. (2001). *Nev'î Dîvanı'nın Tahlili* (2. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Semerkindî-i Âmidî, H. H. (2017). *Âgâh Dîvânı*, (Ş. Akpınar Haz.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Senâî, M. Â. (1388). *Divân-ı Ebû el-Mecdûd b. Âdem Senâî-yi Gaznevî*, (M. T. M. Razavî Ed., Çâp-ı Heftum). İntişârât-ı Senâî.
- Seyyidâ-yı Neseî, M. 'Â. (1382). *Dîvân-ı Seyyidâ-yı Neseî*, (H. Rehberî Ed.). İntişârât-ı Beyn Elmilelî-yi Elhudâ.
- Steingass, F. (1963). *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (Fifth Impression). Routledge & Kegan Paul Limited.
- Sûzenî-yi Semerkandî (1338). *Dîvân-ı Hakîm Sûzenî-yi Semerkandî*, (N. Şâhhusaynî Ed.). Emîr Kebîr.
- Şirazî, H. (2011). *Hafız Dîvânı*, (Gölpınarlı, A. Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şükûn, Z. (1944). *Türkçe Farsça Lûgat: Gencineî Güftâr Fenhengi Ziya*. Maarif Matbaası.

Structured Abstract

In classical Persian poetry, the beloved is the central character, depicted with specific physical and emotional qualities using established metaphors and similes. Especially in ghazals, descriptions focus on the beloved's beauty, emphasizing various physical features. While the poetic depiction common features like hair, lips, face, and eyes are well-researched, lesser-discussed elements, such as “benagush” require further study. This paper aims to clarify the meaning and poetic treatment of benagush, a term whose definition is not completely clear, even in dictionaries and translations. To achieve the aim of this paper, the couplets mentioning benagush are examined, with a focus the metaphors and the context. The concluding part of the paper presents insights into its meaning of benagush and its use of as a metaphor in Persian poetry.

An examination of the relevant entries in well-known Persian dictionaries, namely Dehkhoda, Moein and Omid and the Persian-to-English dictionary by Steingass, Persian-to-Turkish glossaries from several historical periods, dictionaries of Ottoman Turkish, and translations of Persian poetry into Turkish and English has revealed that the most common definitions for benagush is the earlobe and followed by the part just behind the ear, although cheek or the side of the face are also mentioned as lesser-known definitions.

The objects to which benagush is compared in classical Persian poetry, shows that its most important characteristic is the bright, white color. Poets most often liken benagush to white and shiny objects, as well as celestial bodies known for their glow. Benagush is most often compared to silver. The bright and clear color of silver likely reminded poets of the beloved's fair skin, providing a basis for this comparison. Phrases like *sim-benagush* and *simin-benagush*, meaning “silver benagush,” have been used in poetry to describe the beloved, and at times, even directly to mean the beloved. The poets added depth to the meaning of the couplets through analogies, by juxtaposing the silver with the the stone, another mineral-based item derived from Earth. In such couplets, the beloved is described as an idol with a stone heart and silver benagush. The comparison of benagush to silver is remarkable because in classical Persian poetry, the beloved’s face and cheeks are also often likened to silver.

Valuable natural materials that Persian poets likened the benagush include ivory, and camphor. There is also a rare simile referring to the shining hand of Prophet Moses (*Yad-i Bayza*). Benagush is also compared to the Sun, the Moon and the planet Venus. In all of these similes, the brightness and whiteness of benagush are emphasized. Next, the poets also compared benagush to various flowers, with jasmine being by far their most frequent choice, due to its white color. Other flowers often compared to benagush include rose, hyacinth and dog rose. The perception of benagush as having bright, white color persisted in the later centuries and led the Indian Style poets to invent the novel concept “morning of benagush”.

In Persian poetry, benagush was paired with other parts of the beloved’s face, namely eyebrow, mole, hairlock and fuzzy facial hair. The perceived black color of these facial elements creates a contrast with the whiteness of benagush. Fuzzy facial hair is the one most often juxtaposed with benagush. Poets frequently described the

benagush as covered in fuzzy hair, which darkens its color. Sometimes, the poets suggested the fuzzy hair further intensifies the charm of benagush. Most of the time, though, the poets complained about fuzzy hair masking the beauty and the bright color of benagush. Poets certainly viewed the fuzzy hair as something that naturally grows on the benagush. It is important to highlight that fuzzy hair does not grow on the a person's earlobe in any normal circumstances. Rather, it grows on the person's face, which supports our theory that benagush refers to cheeks, or the side of the face. 15th century poet Jami clearly mentions the shaving of the hair on the benagush, which is not a valid possibility for earlobe. Other interesting depictions of benagush in Persian poetry include are sweat and tears dropping on benagush, and white hair appearing close to benagush, which again suggest that benagush is a part of the face. Having surveyed the use of benagush in poetry, our conclusion is that the definitions of "earlobe" or "the back of the ear" do not sufficiently reflect the full range of meanings benagush can have and additional definitions, namely the cheek, temple and the side of the face should be considered as alternatives.